

การเสริมสร้างความเข้มแข็งพระพุทธศาสนาในสังคมร่วมสมัย The Strengthening Buddhism in the Contemporary Society

Received : October 28, 2018

Revised : November 26, 2018

Accepted : December 30, 2018

สุวิญ รักษัตย์

Suwitch Raksat

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาเริ่มประดิษฐานมั่นคงนับแต่ที่พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่ตลอด 45 พรรษา พุทธบริษัทมีการศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ และปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาอย่างเต็มกำลังความสามารถ หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธศาสนาได้เผชิญกับเหตุการณ์ที่มีทั้งเป็นความเสี่ยงต่อความมั่นคงและมีความเจริญรุ่งเรืองโดยกระจายไปสู่ดินแดนอื่นนอกเหนือจากประเทศอินเดีย จนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ 18 พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญไปจากอินเดีย แต่ด้วยวิสัยทัศน์และความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า พระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา 9 สายในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 3 ในสายที่แปดได้เข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนาจึงเจริญรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนแถบนี้ตั้งแต่ยุคทราวดีจนมาถึงยุคสมัยสุโขทัย พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทตามแนวศรีลังกาได้รับการยอมรับและเผยแผ่จนมาถึงปัจจุบัน อาศัยพุทธบริษัททั้ง 4 ทำงานประสานสัมพันธ์กันโดยมีพระสงฆ์และกษัตริย์เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความมั่นคง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาและสถานการณ์ความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 4 ด้านพบว่า ด้านศาสนบุคคลยังขาดกระบวนการพัฒนาและการคัดกรองเข้าสู่สงฆ์และตำแหน่ง ด้านศาสนวัตถุ ตกอยู่ภายใต้อำนาจทุนนิยม บริโภคนิยม และพัฒนาผิดทางด้านศาสนพิธี ขาดการนำไปสู่การพัฒนาศรัทธาสู่ปัญญา ด้านศาสนธรรม เกิดความเชื่อต่อผู้สอนมากกว่าหลักธรรมที่แท้จริงตามพระไตรปิฎก เพราะไฟเรียนรู้ด้วยตนเองน้อย เกิดการอธิบายหลักธรรมสำคัญแตกต่างกัน ซึ่งเป็นภัยภายใน ที่ชาวพุทธหากร่วมมือกันแก้ไขปัญหาก็จะทำให้พระพุทธศาสนามั่นคงได้ และภัยจากลัทธิและศาสนาอื่นซึ่งเป็นภัยภายนอกที่แทรกซึมเข้ามาอย่างหนักในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมา รุกเข้ามาทั้งในด้านเศรษฐกิจการเมือง การศึกษา ภัยนี้หากชาวพุทธไม่รู้เท่าทันและไม่ร่วมกันแก้ไขปัญหาวัวแต่นั้น ๆ ย่อมเสี่ยงต่อการสูญสิ้นพระพุทธศาสนาอย่างฉับพลัน เพียงแค่ชั่วอายุคนอย่างเช่นกรณีประเทศอินเดีย อินโดนีเซีย อัฟกานิสถาน ในอดีต

คำสำคัญ : ความเข้มแข็งพระพุทธศาสนา, สังคมร่วมสมัย

Abstract

The results were found that Buddhism was steadily established since the Buddha propagated for forty-five years. The Buddhists obviously contained in Buddhist education, practice, dissimilation and protection effectively. After the Buddha passed away (nirvana), the Buddhism faced with several situations both a risk of stability and a factor of flourishing. Moreover, the Buddhism sprung throughout an early Indian country and far abroad. Since the 18th Buddhist century, the Buddhism tremendously declined from the Buddha's land. Fortunately, King Asoka the great with his vision and true faith in Buddhism sent nine groups of Buddhist missionaries to nine routes in the beginning of the 2nd Buddhist century. Among them, the 8th route of a group of Buddhist missionary had been sent to the *Suvannabhumi* peninsula. It has been flourished in this area as the Southern East Asia region now a day. It also was established in the Thai kingdom since the Dravadi, Sukhothai, Ayudhaya, Thonburi and Ratnakosintra period respectively. The Theravada Buddhism as was called Ceylon tradition, it has been accepted and propagated till now. All 4 Buddhist companies, Monk, Meachee, Lay men and Lay women have been working together. Owing to Monks and royal Dynasties as an important factor, they spent full effort to set the Buddhism stably in Thailand.

It was found that factors affecting to both stability and situation of Buddhism in modern Thai society could be divided into four aspects as follows, in the Buddhist aspect, Buddhists have been lacking the process of development and screening people into Sangha and position. In the monastic aspect, monasteries and buildings have been building under the capitalism and consumerism and misdirection of development. In the ceremony aspect, it has been performing with faith without wisdom. In the doctrinal aspect, it has been believing master more than the fact depicted in the Tipitaka due to lack of endeavoring study by Buddhist themselves, then mislead to understand Dhamma among the Buddhists. All these problems are internal threats which are not too hard to solve if the Thai Buddhists cooperate to solve. And the dangers of the other cult and religion, which is the external threat that has heavily infiltrated Thai society in the past ten years with the help of economic, politic and educational tools. If the Thai Buddhists do not know and not solve the problem early. There is a risk of losing Buddhism to a sudden death, such as in India, Indonesia, Afghanistan, etc. in the past.

Keyword: The Strengthening Buddhism, Contemporary Society

บทนำ

ในสังคมไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน พระพุทธศาสนากับรัฐมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น โดยทั้งสองสถาบันได้ส่งเสริมความมั่นคงให้แก่กันและกันและนำไปสู่ความมั่นคงของชาติ ดังนั้นพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นสถาบันที่มีความสำคัญและได้รับการยอมรับเป็นอย่างสูงในสังคมไทยตลอดมา ดังพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ว่า “...และฝ่ายพุทธจักรนั้น การปกครองสังฆมณฑล ย่อมเป็นการสำคัญทั้งในประโยชน์แห่งพระพุทธศาสนาและในประโยชน์ความเจริญของพระราชอาณาจักรด้วย...” และฝ่ายอาณาจักรก็ได้อาศัยพระพุทธศาสนาเพื่อค้ำจุนความมั่นคงของรัฐ (พระบรมราชโองการในการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121, 2550 : 39) ตลอดจนความสำคัญต่อการเมืองเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจของคนไทยเป็นอย่างมาก ดังที่มีผู้รู้ได้ตั้งข้อสังเกตว่า “การที่ได้เห็นวัดกับพระเจดีย์ตามรายทางโดยไม่มีที่สิ้นสุด แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของประชาชน” (พรังซัวส์ ฮูตารท (บัณฑิต อ่อนคำ และเสรี พงศ์พิศ, ผู้แปล), 2508 : 18 – 19) การมีอิทธิพลเหนือความนึกคิดเช่นนี้ ย่อมส่งผลต่อความมั่นคงของรัฐ ดังนั้นในระบบการปกครองทางฝ่ายอาณาจักรจึงได้มีบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์รับรองฐานะของวัดซึ่งเป็นสถาบันของพระพุทธศาสนาให้เป็นนิติบุคคลขึ้น โดยรัฐมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของวัด และพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ได้ ซึ่งเปรียบเทียบกับหน้าที่รัฐได้บัญญัติกฎหมายเพื่อยกฐานะของ “ทบวงการเมือง” อันเป็นสถาบันของชาติให้เป็นนิติบุคคล เพื่อยกย่องหมาย เพื่อคุ้มครองรักษาผลประโยชน์ของประเทศชาติเช่นกัน นอกจากนี้การที่รัฐบัญญัติกฎหมายดังกล่าว ก็เพื่อความอุปถัมภ์แก่คณะสงฆ์ไทย และยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนาให้มีฐานะคู่เคียงกับชาติไทยตามนโยบายของรัฐบาล (โชติ ทองประยูร, 2505 : 35)

ความสำคัญของสถาบันพระพุทธศาสนาที่มีต่อรัฐและชาติไทยนั้นมียาวนาน โดยประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทยเริ่มตั้งแต่ยุคสมัยโบราณคืออาณาจักรสุพรรณภูมิ กล่าวคือหลังพุทธปรินิพพานได้สองร้อยกว่าปี เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราช องค์เอกอัครพุทธมามกะ และองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ผู้ทรงวิสัยทัศน์ที่ยาวไกล และเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาที่ขยายขอบเขตออกจากดินแดนพุทธภูมิ หลังได้ทรงปฏิรูปการพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์สอดคล้องหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์แล้ว ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองยิ่งขึ้นทั้งในประเทศอินเดียและได้ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระซึ่งเป็นประธานในการสังคายนาครั้งที่ 3 ได้ส่งพระสมณทูต 9 สาย ไปยังดินแดนต่าง ๆ 1 ใน 9 สายนั้น คือ สายที่ 9 นำโดยพระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ ได้นำพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้ามาเผยแผ่ ณ ดินแดนสุพรรณภูมิ (ช่วงประมาณ พ.ศ. 235) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555 : 38) จากนั้นพระพุทธศาสนาได้ค่อยๆ เจริญรุ่งเรืองขึ้น ณ ดินแดนแห่งนี้ ดังปรากฏหลักฐานทางศาสนสถานที่สำคัญ ได้แก่ องค์พระปฐมเจดีย์ที่มีพัฒนาการเรื่อยมาจนปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน และมีหลักฐานทางศาสนวัตถุเป็นเครื่องยืนยัน เช่น เสาธรรมจักรทำด้วยศิลา แผ่นศิลาจารึก ศาสนธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ภาษาที่ใช้จารึกพระธรรมเป็นภาษามคธ พบการสลักแท่นพุทธอาสน์และพบการแกะสลักรอยพระพุทธบาท

คณะสงฆ์เริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัย ประมาณ พ.ศ. 1800 เป็นต้นมา ล้วนแต่ได้ประพฤติตั้งมั่นอยู่ในหลักที่สำคัญที่สุดทั้งของฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร 3 ประการ คือ 1) พยายามประพฤติปฏิบัติตนให้เคร่งครัดตามพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงและบัญญัติไว้ 2) พยายามประพฤติปฏิบัติตนตามกรอบจารีตประเพณีอันดีงามของสังคม และ 3) พยายามประพฤติตนให้อยู่ในกรอบแห่งกฎหมายของบ้านเมือง

จากการศึกษาพัฒนาการการปกครองคณะสงฆ์ไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัชกาลที่ 5 เราจะพบว่าการปกครองคณะสงฆ์แต่ละสมัยคล้อยตามแบบอย่างการปกครองบ้านเมืองในสมัยนั้น ๆ แม้บางยุคบางสมัยจะมีการแบ่งแยกคณะสงฆ์ออกเป็นคณะคามวาสีและคณะอรัญญวาสี หรือคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คณะอรัญญวาสีและคณะคามวาสีฝ่ายขวา หรือแยกเป็นคณะกลาง คณะเหนือ คณะใต้และคณะอรัญญวาสี เป็นต้น แต่ก็ก็เป็นเพียงการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่กันรับผิดชอบสายการปกครอง ซึ่งจะทำให้เกิดความคล่องตัวและเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการปกครองคณะสงฆ์มากขึ้นเท่านั้น มิใช่เป็นการแบ่งแยกกันออกเป็นนิกายจนเป็นนานาสังวาส ไม่สามารถทำ สังฆกรรม เช่น อุโบสถกรรม อุปสมบทกรรม เป็นต้น ร่วมกันได้ คณะสงฆ์ทุกคณะยังคงมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีความเป็นอยู่เสมอเหมือนกัน (สมานสังวาส) พร้อมทั้งขึ้นตรงต่อสมเด็จพระสังฆราชที่ทรงเป็นประมุขสูงสุดของฝ่ายศาสนจักรในแต่ละยุคละสมัยมาโดยลำดับ

การคณะสงฆ์เริ่มปรากฏร่องรอยการแบ่งนิกายขึ้น เมื่อมีพระสงฆ์จำนวนหนึ่งเรียกชื่อคณะของตนเองว่า ธรรมยุติกนิกาย ได้เริ่มประกาศพรหมจรรย์และให้การบรรพชาอุปสมบทตามรูปแบบที่กำหนดขึ้นใหม่ด้วยความเห็นว่า ถูกต้องที่สุดตามหลักของพระวินัยที่ได้ศึกษาและสอบสวนมาเป็นอย่างดี ในขณะเดียวกัน คณะสงฆ์ดั้งเดิมซึ่งเป็นพระสงฆ์ส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในขณะนั้น ที่พากันประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงและบัญญัติไว้อย่างเคร่งครัดสืบ ๆ กันมา จนก่อให้เกิดคุณูปการมากมายแก่ประเทศชาติและพระศาสนามาเป็นเวลาอันยาวนานถึง 572 ปีเศษ ได้ถูกตั้งชื่อให้ใหม่ว่า มหานิกาย พร้อมกันนี้ก็ถูกตั้งข้อสังเกตว่า น่าจะมีรากเหง้าเค้ามูลแห่งการสืบศาสนวงศ์อันเนาผูกเสื้อมสูลูไปเสียแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้คณะสงฆ์ในประเทศไทยจึงต้องแบ่งแยกออกเป็น 2 นิกาย จนถึงขนาดจะทำสังฆกรรม เช่น อุโบสถกรรมและอุปสมบทกรรม เป็นต้น ร่วมกันไม่ได้ หรือหากมีเหตุจำเป็นจนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ก็จะทำให้พระสงฆ์ทั้ง 2 นิกายนี้ต้องเข้าร่วมประชุมทำสังฆกรรมร่วมกัน เช่น อุปสมบทกรรม เป็นต้น คณะสงฆ์อีกนิกายหนึ่งก็จะต้องทำสังฆกรรมนั้นซ้ำใหม่อีกครั้งหนึ่ง เรียกตามภาษาของพระวินัยว่า ทฬหิกรรม

แต่อย่างไรก็ตาม การที่คณะสงฆ์ต้องแบ่งแยกกันออกเป็น 2 ฝ่าย หรือ 2 นิกายนี้ อาจเกิดมาจากการประพฤติปฏิบัติตนย่อหย่อนไปจากพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จนไม่สามารถจะประพฤติพรหมจรรย์อยู่ร่วมกันต่อไปอีกได้ หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจมีเป้าหมาย บางประการอยู่เบื้องหลัง ซึ่งก็เป็นเรื่องที่น่าคิดได้ จะสังเกตเห็นได้ว่า เมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทย จะไม่มีการทำสังคายนาเพื่อชำระสะสางอภิกรรมที่เกิดขึ้นเหมือนอย่างในอดีตที่ผ่านมา เมื่อมีปัญหาด้านความประพฤติย่อหย่อนของพระสงฆ์ ก็เป็นเหตุทำให้คณะสงฆ์ แบ่งแยกออกเป็นคณะ เป็นนิกายขึ้น หรือปรับปรุงคณะของตนให้ดีกว่าอีกคณะหนึ่ง เพื่อจะให้ประชาชนเลื่อมใส ดังจะเห็นได้จากพระสงฆ์อยุธยาฝ่ายคามวาสี เมื่อประชาชนเลื่อมใสน้อยลงก็ไปบวชแปลงที่ลังกา แล้วกลับตั้งเป็นคณะป่าแก้วขึ้น

สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์คือ เรื่องสมณศักดิ์ ระบบสมณศักดิ์มีส่วนสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์มีสมณศักดิ์สูงมักดำรงตำแหน่งปกครองระดับสูงในองค์กรปกครองคณะสงฆ์ เช่นในสมัยอยุธยาพระพุทธอาจารย์ เป็นเจ้าคณะอรัญญวาสี พระวันรัต เป็นเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา คำว่า “พระพุทธอาจารย์” และ “พระวันรัต” เป็นสมณศักดิ์สมณศักดิ์ในประเทศไทย มีปรากฏตั้งแต่สมัยสุโขทัย ในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท โปรดให้หมื่นนันทพระมหาสาวิสังฆราชมาประกาศพระพุทธศาสนาถึงลัทธิลังกาวงศ์ ในสุโขทัย พระมหาสาวิสังฆราชคงจะได้ถวายพระพรให้พระมหาธรรมราชาลิไททรงตั้งสมณศักดิ์ถวายแด่พระสงฆ์ตามราชประเพณีที่ถือปฏิบัติในประเทศลังกา ระบบสมณศักดิ์ในสมัยสุโขทัย มี 2 ระดับคือ สังฆราช และพระครู (ปู่ครู) (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2539 : 17) สมัยอยุธยาเพิ่มเป็น 3 ตำแหน่ง คือ สมเด็จพระสังฆราช พระสังฆราชคณะหรือพระราชาคณะ และ พระครู และในสมัยรัตนโกสินทร์ ระบบสมณศักดิ์มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น แบ่งเป็นชั้นต่าง ๆ มากมาย การดำรงอยู่ของระบบสมณศักดิ์มีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ คือ

1) เพื่อเป็นการยกย่องและสนับสนุนพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบให้ดำรงมั่นอยู่ในสมณเพศเพื่อเป็นกำลังสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

2) เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปโดยเรียบร้อย ทั้งนี้เพราะการที่พระมหากษัตริย์พระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์รูปใด นั้นหมายความว่า พระสงฆ์รูปนั้นได้รับมอบหมายภาระหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะไปพร้อมกัน ดังเห็นได้จากพระบรมราชโองการ สถาปนาพระราชาคณะผู้ใหญ่จะมีพระราชกระแสตอนท้ายว่า “ขออาราธนาพระคุณผู้ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ฐานันดรเพิ่มอิสริยยศในครั้งนี้จงรับธุระพระพุทธศาสนาเป็นภาระ สั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในคณะและในพระอารามหลวงตามสมควรแก่กำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้” (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2539 : 16)

จากการศึกษาพัฒนาการการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย ประเด็นสำคัญในการทำ คณะสงฆ์แยกเป็นคณะต่าง ๆ มาจากการขาดสติสัมปชัญญะ คือความรังเกียจว่า พระสงฆ์คณะอื่นไม่ได้รักษาศีลให้บริสุทธิ์เสมอกันกับพระสงฆ์คณะของตน อันเป็นปัญหาทางวินัยซึ่งไม่ใช่เรื่องสำคัญมากถึงขนาดตีความ พระธรรมวินัยต่างกันหรือถือคัมภีร์พระไตรปิฎกคนละฉบับ ความแตกแยกในเรื่องสำคัญอีกประการคือการขาดทวิญญูสัมปชัญญะ ความคิดเห็นหรือตีความพระธรรมวินัยไม่เสมอกัน ซึ่งเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาแตกแยกเป็น 2 นิกายใหญ่ คือเถรวาทและมหายาน หรือแม้แต่ในนิกายเดียวกันก็ยังแยกเป็นคณะต่าง ๆ ก็ด้วยเหตุผลคือการขาดสติสัมปชัญญะ และทวิญญูสัมปชัญญะ ในเรื่องการแบ่งแยกเป็นนิกายต่าง ๆ นี้ อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ ได้กล่าวไว้อย่างน่าฟังว่า

ศาสนาใดไม่มีการเปลี่ยนแปลง ศาสนานั้นก็เจริญไม่ได้ ทุกศาสนาถึงจะมีนิกายมากมายสักเท่าไร และถึงแม้จะล่วงกาลผ่านสมัยมานานแล้วก็ดี หน้าที่ดั้งเดิมของศาสนาก็ทำได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ได้ พระพุทธศาสนาของเราเป็นศาสนาที่ยิ่งใหญ่และมีอายุมากศาสนาหนึ่ง มีมนุษย์ชาตินับถือมากมายหลายร้อยล้าน บรรดาประเทศบ้านเมืองที่ขึ้นต่อพระธรรมของพระองค์นั้น ต่างก็มีภาษา ธรรมเนียม ความนิยมต่าง ๆ กัน ฉะนั้น เมื่อวิสัยของพระพุทธศาสนาส่งทอดไปถึง ก็ย่อมที่จะต้องสัมผัสถูก

วัฒนธรรมเหล่านั้น และแล้วก็ต้องผสมกลมกลืนกันได้ ก็สามารถแปรวัติมีจรัสเรือง เพราะฉะนั้น นิยายเป็นอันมากจึงได้ถูกเสกสรรขึ้น (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2519 : 1 - 2)

การแบ่งแยกเป็นนิยายต่าง ๆ ถ้าแต่ละฝ่ายแต่ละนิยายจะนำมาเป็นเหตุเปรียบเทียบกันและกัน เพื่อทำการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องหรือจุดอ่อนแห่งคณะของตนให้หมดไป ตั้งใจค้นคว้าศึกษาหาความรู้และเข้มงวดกวาดขันพระภิกษุสามเณรในฝ่ายของตน ให้มีความประพฤติดีปฏิบัติชอบเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้อย่างจริงจัง พร้อมทั้งช่วยกันสร้างสรรค์คุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่พระศาสนาและประเทศชาติโดยส่วนรวมให้มากที่สุด การแบ่งแยกกันออกเป็นนิยายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกึ่งนิยายก็ตาม น่าจะถือว่าเป็นสิ่งที่ติมากกว่าเสีย

แต่ตรงกันข้าม ถ้าแต่ละฝ่ายที่ดำเนินการแยกนิยายด้วยมือกุศลจิตบางประการซ่อนเร้นในใจพยายามประพฤติปฏิบัติชอบเพียงเพื่อนำมาเป็นเหตุเชิดชูยกย่องฝ่ายของตนว่า เป็นพระดีปฏิบัติชอบ และดูหมิ่นเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งว่าเลวทรามต่ำช้า การแบ่งแยกเป็นนิยายต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นและดำรงอยู่ในลักษณะนี้ น่าจะเป็นสิ่งเสียหายมากกว่าดีงาม

ดังนั้นการปกครองคณะสงฆ์ไทย นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมา บางยุคบางสมัยก็มีทั้งส่วนที่เป็นจุดแข็ง ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของคณะสงฆ์ว่าได้สร้างสรรค์คุณประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นอเนกประการโดยลำดับมา บางยุคบางสมัยก็มีจุดอ่อนที่สะท้อนให้เห็นว่า ทางฝ่ายอาณาจักรต้องเข้ามาช่วยประคับประคองแก้ไขให้ เพื่อให้สถาบันของคณะสงฆ์สามารถดำรงอยู่เคียงคู่กับสังคมไทยต่อไป

หลักแนวความคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งพระพุทธศาสนา

หลักในการบริหารเชิงพุทธ

สมเด็จพระสัมมาพุทธเจ้าทรงใช้พุทธวิธีในการบริหารคณะสงฆ์ มาตั้งแต่ในอดีตสมัยพุทธกาล กล่าวคือตั้งแต่มีสมาชิกใหม่ในพระพุทธศาสนา หลังจากที่ได้รับไตรสรณัมแล้ว พระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรก แก่พระปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน กรุงพาราณสี ทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้นแนวความคิดการบริหารนี้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต, 2549 : 4 - 21), ดังนี้

1. **หลักพุทธวิธีในการวางแผน** เมื่อท่านอัญญาโกณฑัญญะ หนึ่งในปัญจวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว ขอบวชเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงประทานการอุปสมบทด้วยพระพุทธดำรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”(วิ.ม , (ไทย) 4/18/25.) ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามีเป้าหมายเดียวกัน คือมุ่งปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์

2. **หลักพุทธวิธีในการจัดองค์กร** ในอดีตเมื่อมีผู้ออกจากเรือนเข้ามาขอบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จะมีการกำหนดให้เป็นสงฆ์เสมอเหมือนกันหมด ไม่อนุญาตให้นำชาติวรรณะ หรือตำแหน่งหน้าที่ในเพศฆราวาสเข้ามาในองค์กรสงฆ์ นอกจากนั้น พระองค์ทรงแต่งตั้งสาวกทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ เช่น พระมหากัสสปะ ชำนาญด้านธุดงค์ พระปุลณณันตานิบุตร เป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม ภิกษุณีปัญจาวรา เป็นผู้ชำนาญด้านวินัย การแต่งตั้งผู้ชำนาญการต่าง ๆ นี้ถือว่าเป็นการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

3.หลักพุทธวิธีในการบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่มีการรับผู้เข้ามาอุปสมบท ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ที่พระองค์ทรงมอบหมายความเป็นใหญ่ให้รับคนเข้ามาอุปสมบท ต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถ ที่ประกอบพิธีอุปสมบท และเมื่อบวชแล้ว พระบวชใหม่ต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์ โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่านจนกว่าจะมีพรรษาครบ 5 จึงเรียกว่านัสนิมุตตะกะ คือ ผู้พ้นจากการพึ่งพาพระอุปัชฌาย์

4. หลักพุทธวิธีในการอำนวยการ การดำเนินงานในพระพุทธศาสนานั้น ต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ พระองค์ได้ทรงใช้หลักการสื่อสารเพื่อการบริหาร โดยการอธิบายขั้นตอนในการดำเนินงานอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง (สันตัสสนา) จูงใจ (สมาปนา) หมายถึง เมื่อเข้าใจและเห็นชอบกับวิธีที่ตนจนเกิดศรัทธาแล้วจึงจูงใจ จากนั้น แกล้วกล้า (สมุตเตชนา) หมายถึง ปลุกใจให้เกิด ความเชื่อมั่นใจในตนเองและกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย และสุดท้ายคือราเรง (สัมปทังสนา) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตร ซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน

5.หลักพุทธวิธีในการดูแล การกำกับดูแลความประพฤติของพระสงฆ์นั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ “ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทระย่อมขัดสาดขาศพขึ้นฝั่งจนถึงบกทันที ไม่ยอมให้ลอยอยู่นานฉัใดในธรรมวินัยก็ฉันั้น สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมด้วยภิกษุผู้ทุศีลมีใจบาป มีความประพฤติไม่สะอาดมีการกระทำที่ปกปิด ไม่ใช่สมณะ สงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้วย่อมขับไล่ภิกษุนั้นออกเสียจากหมู่ ภิกษุเช่นนี้แม้จะนั่งอยู่ท่ามกลางสงฆ์ ถึงอย่างนั้นเธอได้ชื่อว่า ห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ห่างไกลจากเธอเช่นกัน”(วิ.จู. (ไทย) 7/385/282 – 283)

จากแนวคิดในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น ยังสามารถนำมาใช้ได้เป็นอย่างดีหลักการบริหารยุคปัจจุบันนั้นยังคงใช้แนวทางตามหลักการบริหารสมัยพุทธกาลคือเรื่องวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ ส่วนที่จะแตกต่างกันก็คือการบริหารในยุคปัจจุบันเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม หรือเศรษฐกิจในรูปของเงินตรา การบริหารในยุคนี้จะมีเรื่องงบประมาณเพิ่มขึ้นมาเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งในสมัยพุทธกาลงบประมาณ จะขึ้นอยู่กับความศรัทธาของมหาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนามากกว่า

พัฒนาการสังคัมร่วมสมัยในบริบทพระพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์ปัจจัยความเป็นมาและพัฒนาการสังคัมร่วมสมัยในบริบทพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย รวมทั้งประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาและในประเทศไทยที่ส่งเสริมความเข้มแข็งและความมั่นคงของพระพุทธศาสนา พบว่า การดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีเหตุและปัจจัยหลายประการ จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจึงสามารถสรุปได้เป็นประเด็น ดังนี้

1. เกิดจากพระธรรมคำสอนที่เอื้อประโยชน์ต่อสังคม

นับตั้งแต่กาลเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้อริยสัจ 4 พระองค์เริ่มประกาศพระพุทธศาสนาไปสู่แว่นนอญแว่นใหญ่ตลอดระยะเวลา 45 พรรษา พุทธบริษัทรับพระธรรมของพระพุทธองค์และร่วมกัน

เผยแผ่ออกไปอย่างกว้างไกล จากจุดนี้แสดงให้เห็นว่า พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์เป็นประโยชน์จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงเน้นเป็นอย่างมาก มีพระอริยสงฆ์จำนวนมากที่มีฤทธิ์และใช้ฤทธิ์เป็นเครื่องมือจนเริ่มทำให้คนทั้งหลายหันมาให้ความสำคัญที่ฤทธิ์ พระพุทธองค์จึงตรัสเป็นลิกขาบทไว้โดยไม่ให้ภิกษุทั้งหลายใช้ฤทธิ์ไปเพื่อการเช่นนั้น แต่ทรงเน้นไปที่อนุสาสนีปาฏิหาริย์ หมายถึงการสร้างความอัสจรรย์ให้เห็นประจักษ์แก่ตนเองตามองค์คุณแห่งพระธรรมที่ว่า “เอหิภิกขุธรรม โอปนยิกระม และปัจจัตตัง เวทิตัพโพธม” กล่าวคือ เป็นธรรมที่ตนเองเมื่อนำมาปฏิบัติ พิจารณาเข้ามาภายในตน ย่อมเห็นแจ้งประจักษ์ถึงความเปลี่ยนแปลงภายในตนด้วยตนเอง บุคคลตัวอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้แก่ อุบาลีอุบาสก สาวกอุบาสกของนิครนถ์ นาฏบุตร ได้มาฟังว่า พระสมณโคดมเป็นคนมีมายา ย่อมรู้มายาเป็นเครื่องกลับใจสาวกของพวกอัญญเดียรฉิยให้มาเป็นพวกของตน หลังจากที่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว อุบาลีอุบาสกหันมานับถือพระพุทธศาสนา ยึดเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ขณะนั้นพระพุทธองค์ตรัสเตือนว่า “ดูกรคฤหบดี ท่านจงใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงทำ การที่มนุษย์ผู้มีชื่อเสียงเช่นท่านใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงทำเป็นความดี” (ม.ม.13/66/63) หมายความว่า ต้องคิดให้ดีว่าตนกำลังถูกมนต์อันใดจนหลงลืมสติกระทำไปหรือเปล่า และเพื่อไม่ให้เกิดความครหาได้ว่า อุบาลีเป็นคนใจโลเลพบใครก็บวระณาตนเป็นศิษย์

จะเห็นได้ว่า คำที่สรุปหลังจากได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าในพระสูตรโดยมากมักมีคำว่า พระภาชิตของพระพุทธเจ้าชัดเจน ไพเราะยิ่งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหลายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทับในที่มืดด้วยตั้งใจว่า คนมีตาดีจักเห็นรูปได้ ในส่วนของผู้ที่ฟังเองเกิดพลังบางอย่างเกิดขึ้นภายในที่เรียกว่า แจ่มแจ้ง สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง นี่คือการเป็นอัสจรรย์ของพระธรรมของพระพุทธเจ้า ถ้าเปรียบเหมือนยาวิเศษ ผู้ใดที่รับประทานครบตามที่พระองค์ตรัสไว้ย่อมได้รับผลวิเศษเช่นนั้นเหมือนกันหมด และยาที่ไม่มัววันหมดอายุ มิใช่ดีเฉพาะที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่เท่านั้น เป็น อกาลิกธรรม ผู้ใดปฏิบัติเวลาไหนย่อมได้ผลเวลานั้น นี่เป็นเหตุปัจจัยประการแรกของพระพุทธศาสนาที่มีความมั่นคง

2. เกิดจากวิถีพุทธวิถีธรรมหยั่งรากฝังลึกลงในใจคน

พระปฐมดำรัสที่ตรัสแก่พระอริยสงฆ์ชุดแรกให้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ท้าวและมนุษย์ทั้งหลาย พวกเธออย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายพวกที่มีกิเลสอยู่ในจักขุอันน้อยก็มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมสัตว์เหล่านั้นย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมได้จักมีอยู่ ภิกษุทั้งหลาย แม้เราเองก็จักไปสู่ตำบลอรุเวลาเสนาณิคมเพื่อแสดงธรรม” (วิ.มหา.4/39/32 บาลี) พระดำรัสนี้มีพลังในการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงมั่น พุทธบริษัททุกฝ่ายร่วมกันเผยแผ่ โดยมีประจักษ์ผลในตนเองเป็นเครื่องพิสูจน์ กล่าวคือ เมื่อตนเองได้รับผลอันเกิดจากธรรมแล้ว พ้นจากทุกข์ได้จริงแล้ว จึงมุ่งหมายให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ดังเช่นตนด้วย ความเป็นผู้ที่ปฏิบัติจริง ได้รับผลจริง ย่อมเป็นเครื่องสร้างความมั่นใจให้กับผู้ที่พบเห็นและปฏิบัติตามได้ง่าย

3. เกิดจากพระราชอำนาจของพระราชาและรัฐ

พระพุทธศาสนาจะเข้มแข็งและเกิดการดำรงคงมั่นในดินแดนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทั้งในอินเดียและต่างประเทศ รวมถึงประเทศไทย ก็พบว่า บุคคลผู้มีบทบาทสำคัญทำให้พระพุทธศาสนาประดิษฐานลงในแว่นแคว้นนั้น ก็คือ พระราชา หรือปัจจุบันก็คือ ภาครัฐ พระราชาเปรียบเหมือนตัวแทนของรัฐทั้งหมด เมื่อพระราชานับถือพระพุทธศาสนา นำพาพสกนิกรนับถือและปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนา ประชาชนก็ย่อมปฏิบัติตาม รวมถึงการช่วยอุปถัมภ์ค้ำชูให้ผ่านพ้นความยากลำบาก อันเป็นอุปสรรคใด ๆ ได้ง่าย เพราะอาศัยพระราชอำนาจ ดังพระมหากษัตริย์ในอดีตครั้งพุทธกาล และหลังพุทธกาล เช่น พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้า ปเสนทิโกศล พระเจ้าอชาตศัตรู พระเจ้าอุเทน พระเจ้ากาฬโคท พระเจ้าอโศกมหาราช พระเจ้ามิลินท์ พระเจ้ากนิษกะมหาราช พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระเจ้าติโลกราช พระนางจามเทวี พระราชาในสมัยอยุธยา กรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะรัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 9 และ รัชกาลปัจจุบัน ล้วนแล้วแต่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

4. เกิดจากการมีวินัยบัญญัติและการปฏิบัติตามพระปาติโมกข์

ในประเด็นนี้ยังหมายรวมเอาการสร้าง ความเข้มแข็งดำรงมั่นของพระพุทธศาสนาตามหลักแห่งความมั่นคงดังที่พระพุทธเจ้าพระองค์อื่น ๆ ที่ทำให้พระพุทธศาสนามั่นคงยาวนานกระทำไว้ ได้แก่ พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่า กุสันธะ โจนาคมนะ และกัสสปะ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้โดยสรุปว่า การที่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์ยาวนาน ก็เพราะพระพุทธเจ้าเหล่านั้นมิได้ทรงท้อพระหทัยเพื่อจะทรงแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวกทั้งหลาย อนึ่ง สุตตะเคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาดก อัปภุตธรรม เวทลละ ของพระผู้มีพระภาคทั้ง 3 พระองค์นั้นมีมาก สิกขาบทที่ทรงบัญญัติ ปาติโมกข์ก็ทรงแสดงแก่สาวก เพราะอันตรธานแห่งพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเหล่านั้น เพราะอันตรธานแห่งสาวกผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้าเหล่านั้น สาวกชั้นหลังที่ต่างชื่อกัน ต่างโคตรกัน ต่างชาติกัน ออกบวชจากตระกูลต่างกัน จึงดำรงพระศาสนานั้นไว้ได้ตลอดระยะกาลยืนาน (วิ.ม.1/20/12 ไทย) แสดงให้เห็นว่า ข้อวัตรปฏิบัติที่เรียกว่า ปาติโมกข์ หรือพระวินัยนั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระพุทธศาสนาเข้มแข็ง

5. เกิดจากการแก้ปัญหาที่ทันท่วงทีไม่ทอดทิ้งธุระ

ในประเด็นนี้ เป็นปกติขององค์กรที่ผ่านกาลเวลาจากยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง ย่อมเกิดปัญหาขึ้น ไม่เว้นแม้แต่ในครั้งพุทธกาล แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญใด ๆ เกิดขึ้น แม้แต่เพียงเล็กน้อย พุทธบริษัทไม่ทอดทิ้งธุระ ช่วยกันดูแลมีให้เรื่องลุกลามใหญ่โตจนกลายเป็นเรื่องแก้ไขยาก พิจารณาจากเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงดำรงพระชนม์อยู่ พระองค์เป็นผู้แก้ไขปัญหาเหล่านั้นทันที หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะเพียงฟังคำกล่าวจาบจ้วงของพระภิกษุรูปหนึ่ง หรืออาจมีหลายรูปที่มีลักษณะเช่นเดียวกันคือ เห็นว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้บัญญัติสิกขาบทมากทำให้อยู่ลำบาก การที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปนั้นก็ดีแล้ว เพียงเท่านั้นพระมหากัสสปะก็นำเข้าสู่สงฆ์พิจารณาหาทางป้องกันความคิดเช่นนี้ ในการสังคายนาครั้งที่ 2 ก็เช่นกัน พระสงฆ์ประพตติผิณวินัย พระอริยสงฆ์ก็นำเข้ามาพิจารณาตัดสินให้เกิดความชัดเจน มาในครั้งสังคายนาครั้งที่ 3 ครั้งนี้รุนแรงมาก พระสงฆ์ถึงกับไม่ทำสังฆกรรมร่วมกัน 7 ปี ก็ได้พระเจ้าอโศกมหาราชตราเป็นพระราชโองการมิให้คณะสงฆ์แตก

กัน มาในครั้งพระเจ้ากนิษกะ เมื่อครั้งสังคายนาครั้งที่ 4 มีความเห็นต่างต่อคำสอนในพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย พระองค์จึงให้มีการประชุมสงฆ์สังคายนาบันทึกคำสอนไว้เป็นหลักฐาน ในกาลหลัง ๆ ก็เป็นเช่นนี้ แม้แต่ในประเทศไทย เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่จะทำให้เกิดปัญหา พระมหากษัตริย์ก็จะเข้ามาช่วยดูแลทำให้เกิดความสงบลงได้ เรียกได้ว่า มีความไวต่อเหตุการณ์และร่วมกันคิดและแก้ไขระหว่างฝ่ายสงฆ์และรัฐ การทำเช่นนี้เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาดำรงมั่นคงยาวนาน

6. เกิดจากกฎหมายคุ้มครองพระพุทธศาสนา

ในประเด็นนี้หมายเอาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เริ่มจากฉบับแรกคือ ร.ศ.121 จนมาถึง ฉบับ 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2560 มีทั้งหมด 46 มาตรา นับเป็นกฎหมายที่กติกายึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติในการปกครองสงฆ์ในประเทศไทยให้มีความมั่นคง พระสงฆ์ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย และรัฐก็ต้องดูแลบังคับใช้กฎหมาย ข้อที่สำคัญก็คือ โครงสร้างการใช้อำนาจหน้าที่ทำให้เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติ กล่าวคือ ในส่วนความเป็นพระพุทธศาสนาก็มีพระปาติโมกข์เป็นการปฏิบัติต่อกันและการอยู่ร่วมกันของสงฆ์ตามพระธรรมวินัย ส่วนในด้านการปกครองที่อิงกับรัฐ ก็มีข้อกำหนดในพระราชบัญญัติเป็นกรอบในการปฏิบัติ

นอกจากนั้นยังมีกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น ในประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2500 เป็นต้นไปจนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2545 ในความผิดเกี่ยวกับศาสนามีว่า มาตรา 206 ผู้ใดกระทำความผิดประการใด ๆ แก้วัตถุหรือสถานที่อันเป็นที่เคารพในทางศาสนาของหมู่ชนใด อันเป็นการเหยียดหยามศาสนานั้น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงเจ็ดปีหรือปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงหนึ่งหมื่นสี่พันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับมาตรา 207 ผู้ใดก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในที่ประชุมศาสนิกชนเวลาประชุมกัน นมัสการหรือกระทำการพิธีกรรมตามศาสนาใด ๆ โดยชอบด้วยกฎหมายต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับมาตรา 208 ผู้ใดแต่งกายหรือใช้เครื่องหมายที่แสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวชในศาสนาใดโดยมิชอบ เพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่า ตนเป็นบุคคลเช่นนั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ อย่างนี้เป็นต้น ก็เป็นข้อบังคับมิให้ใครได้ใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเสียหาย หากทำต้องมีความผิดและถูกลงโทษ การอาศัยกฎหมายนี้ปัจจุบันมีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากประเทศไทยเป็นนิติรัฐ การจะกระทำความผิด ไม่กระทำความผิดต้องอาศัยกฎหมายเป็นตัวระบุ บอกรถึงอำนาจหน้าที่ เช่น กฎมหาเถรสมาคมให้อำนาจหน้าที่พระสงฆ์บริหารจัดการ 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปโภค และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พันธกิจทั้ง 6 ด้าน เป็นกรอบภาระหน้าที่ของพระสงฆ์ไทยต้องปฏิบัติ ดังนั้น กฎหมายจึงเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงเป็นอย่างยิ่งในปัจจุบัน

7. เกิดจากการทำหน้าที่ 4 ด้านอย่างเข้มแข็งของพุทธบริษัท

ภาระหน้าที่นี้ถอดความจากพุทธปณิธานเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ารับคำอาราธนาของมารที่มาขอให้พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ในครั้งนั้นพระพุทธเจ้าตรัสว่า “เราจักยังไม่ปรินิพพาน トラบเท่าที่ภิกษุสาวก...ภิกษุณีสาวก...อุบาสกสาวก..อุบาสิกาสาวกของเราจักยังไม่ฉลาด ยังไม่ได้รับแนะนำอย่างดี ไม่เป็นพหูสูตร ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ตนแล้วยังบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปฏิหาริย์

ข่มขู่ปรับปรวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสธรรมไม่ได้...” (ที.ม.10/176/124-125 ไทย) สรุปออกมาได้ 4 ประเด็นคือ 1) พุทธบริษัทต้องศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีและเข้าใจแจ่มแจ้ง 2) พุทธบริษัทต้องสามารถปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาได้ และได้ผลตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ 3) พุทธบริษัทต้องสามารถเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาขยายแผ่ไปให้คนทั้งหลายได้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติตาม และ 4) พุทธบริษัทต้องสามารถแก้ไขสถานการณ์ใด ๆ ที่จะทำให้เกิดปัญหากับพระพุทธศาสนาทั้งในแง่ของศาสนิกชนอื่น หรือในแง่ของพุทธศาสนิกชนด้วยกันเองสร้างขึ้น เมื่อพิจารณาพุทธปณิธานทั้ง 4 ประการนี้ก็เห็นความสำคัญอย่างมากในการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาให้เจริญกว่าไกลออกไป สิ่งสำคัญต้องเริ่มที่การศึกษา เพราะการศึกษาเรียนรู้เป็นแนวทางปรับทัศนคติความเห็น ความเชื่อให้ถูกต้องได้ ประการสำคัญก็คือ เนื้อหาในการศึกษาต้องนำไปสู่ชีวิตจริง ต้องสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคม มิใช่การศึกษาที่แปลกแยก เพราะเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนานั้นมีไว้สำหรับแกทุกข์ ไม่ว่าใครก็ตามที่มีทุกข์อยู่ต้องได้รับการศึกษาวิธีแก้ทุกข์นั้น และพ้นจากทุกข์ได้ ไม่ว่าจะพ้นในระดับไหนก็ตาม การจัดหลักสูตรการศึกษาต้องมุ่งไปให้ตรงเป้าหมาย เจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา ดังนั้น การทำหน้าที่ของชาวพุทธให้เต็มกำลังความสามารถของทุกฝ่าย ย่อมนำมาซึ่งความมั่นคงเข้มแข็งของพระพุทธศาสนา

จากประเด็นสรุปวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของพระพุทธศาสนา ทั้ง 6 ด้าน สามารถมองเป็นกระบวนการได้ ดังนี้ คือ มีระบบพัฒนาศาสนิกให้มีคุณภาพ มีแนวทางหลักสูตรที่ตรงต่อพระพุทธศาสนา สร้างกฎกติกาที่ชัดเจน เน้นการสร้างความร่วมมือทั้งรัฐและราษฎร์ เฝ้าระวังมิประมาทต่อภัยภายในและภัยภายนอก การแสดงออกสื่อถึงอารยชนและเมื่อสร้างกระบวนการนี้ขึ้นพระพุทธศาสนาก็จะเข้มแข็งมั่นคง

สรุปภาพรวมจากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของพระพุทธศาสนา ในสังคมร่วมสมัย โดยการศึกษาบริบทของพระพุทธศาสนานับจากอดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนานั้นกว่าจะมาถึงวันนี้ ได้ผ่านสถานการณ์ทั้งที่นำไปสู่ความเจริญและนำไปสู่ความเสื่อมด้วย เมื่อสรุปจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด แบ่งปัจจัยแห่งความเข้มแข็งและความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. พุทธศาสนาในครั้งพุทธกาลได้รับพุทธบารมีและพระอริยสาวกเป็นสำคัญในการสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้น รวมถึงอุบาสกและอุบาสิกาก็มีความเชื่อมั่นในคำสอนและได้รับผลจากการปฏิบัติ กล่าวคือ ปัจจัยภายในคือพุทธบริษัทที่ทำหน้าที่ คือ ศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ และป้องกันพระพุทธศาสนาอย่างเต็มกำลังความสามารถ ผลแห่งการปฏิบัติก็เป็นอศรรยจริงทำให้ผู้สนใจพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น ส่วนปัจจัยภายนอก คือ ประชาชนมีใจเปิดกว้างในการศึกษาหาความรู้ เมื่อรู้ว่า สิ่งไหนทำให้ตนได้รับความสุขและตอบสนองความต้องการทางปัญญาของตนได้จริงก็รับเป็นแนวทางปฏิบัติตนทันที

2. ความเข้มแข็งและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาหลังพุทธกาลตอนต้น พระอริยสงฆ์ทำหน้าที่รักษาพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เมื่อมีปัจจัยเสี่ยงที่นำไปสู่ความไม่มั่นคงต่อพระพุทธศาสนาก็ดำเนินการประชุมจัดการอย่างทันทั่วทั้งที่ สังเกตจากการทำสังคายนาครั้งที่ 1-3 ล้วนมาจากการพัฒนาคำสอนและแนวทางปฏิบัติให้เกิด เป็นเอกภาพทั้งสิ้น พระอริยสงฆ์มีประสิทธิภาพและสมรรถภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มาก ทำให้พระพุทธศาสนาขยายไปตามภูมิภาคต่าง ๆ ของอินเดียในขณะนั้น

3. พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาลตอนกลาง พระสงฆ์กับคฤหัสถ์ได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการผสมผสานคำสอนในพระพุทธศาสนากับหลักปรัชญาอื่น ๆ มากขึ้น ทำให้พระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นปรัชญามากขึ้นทำให้นักปราชญ์ในยุคนั้นสนใจพระพุทธศาสนา รวมทั้งได้มีแนวปฏิบัติตนออกเป็น 2 แนวทางใหญ่ คือ แนวปฏิบัติตนตามอริยบุคคลและแนวการปฏิบัติแบบพระโพธิสัตว์ คำสอนทั้ง 2 แนวนี้ได้รับการเผยแผ่ไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ อย่างกว้างไกล

4. พระพุทธศาสนาพัฒนาเข้ามาสู่ความมั่นคงบนฐานทางการศึกษาเต็มรูปแบบ เรียกว่ามหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา เพราะมีการนำสรรพวิชาเข้ามาบรรจุไว้ในสถาบัน ทำให้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ของนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลาย โดยมี พระนักปราชญ์สงฆ์เป็นผู้ให้ความรู้ มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาทั้ง 7 แห่งกระจายไปทั่ว ได้แก่ มหาวิทยาลัยนาลันทา วลภี วิกรมศิลา โอทันตปุรี ชคัททละ โสมปุรี และตักกศิลา ทำให้มีพระนักศึกษาจากต่างประเทศเข้ามาศึกษามากและนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในดินแดนอันกว้างไกล

5. พระพุทธศาสนาเข้มแข็งและมั่นคงอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิ (ประเทศไทย) ตอนต้น เกิดจากพุทธบริษัททั้ง 4 ร่วมกันคิดและร่วมกันรับผิดชอบ สร้างความมั่นคงในพระพุทธศาสนาตามอาณาจักรย่อย ๆ ของตน โดยมีพระราชาเป็นผู้นำ ลักษณะพระพุทธศาสนากลายเป็นลักษณะของวัฒนธรรมของคนไทยไปโดยปริยาย พระพุทธศาสนาเข้าไปสู่วิถีชีวิตชาวบ้าน ไม้มีความแปลกแยก

6. พระพุทธศาสนาเข้มแข็งและมั่นคงอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิ (ประเทศไทย) ตอนกลาง ความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอาศัยการสร้างจุดศรัทธาขึ้น คือ พุทธศิลป์ต่าง ๆ ทำให้พระพุทธศาสนามีการแลกเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในแต่ละอาณาจักรที่เจริญขึ้นในขณะนั้น วัดกลายเป็นสถานศึกษาสรรพวิชาให้กับเยาวชนผู้ต้องการมีความรู้ กล่าวได้ว่า ความรู้ต่าง ๆ มีอยู่ในพระพุทธศาสนา

7. ความเข้มแข็งและมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย นับแต่อาณาจักรไทยเริ่มต้นเมื่อกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี พระพุทธศาสนาที่เจริญควบคู่กับอาณาจักร โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ยกพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ มีความเจริญควบคู่ไปกับบ้านเมือง กล่าวได้ว่า บ้านเมืองเจริญเพราะพระพุทธศาสนาเจริญ พระพุทธศาสนาเจริญเพราะบ้านเมืองเจริญ สืบเนื่องตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาในสมัยอยุธยา กรุงธนบุรี จนถึง กรุงรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ได้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา โดยตลอด และได้อาศัยพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชนในชาติให้มีความรู้ ความสามารถ ดำรงตนเป็นคนดี เป็นการช่วยเหลือการปกครองทางอ้อม จนกระทั่งพระพุทธศาสนามีกฎหมายในการบริหารจัดการพระสงฆ์โดยเฉพาะ ก็เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะสงฆ์ เพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ของสงฆ์ให้สอดคล้องกับการบริหารจัดการบ้านเมือง นอกจากนั้นก็ยังมีกฎหมายมิให้ผู้ใดล่วงละเมิดพระพุทธศาสนาในลักษณะใดลักษณะหนึ่งด้วย

ดังนั้นจึงสรุปโดยภาพรวมจะเห็นได้ว่า ปรากฏการณ์บริบทพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาเข้มแข็ง อยู่รอดปลอดภัยมาจนถึงทุกวันนี้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนและใช้เป็นแนวทางการมองดูย้อนหลังและใช้เป็นปัจจัยต่อการสร้างความมั่นคงพระพุทธศาสนาต่อไป จึงถือเป็นวาระของพุทธบริษัทต้องปฏิบัติตน ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็นศาสนิกที่ดีและช่วยกันสนับสนุนส่งเสริมองค์กรของพระพุทธศาสนาทุก ๆ ด้านพร้อมกันนั้นได้ขับเคลื่อน

แผ่นดินแห่งรัชสมัยการพัฒนาจิตวิญญาณด้วยการเป็นจิตอาสา จิตแห่งโพธิ์ด้วยการตื่นรู้อันจะเอื้อต่อการเป็นแผ่นดินธรรมและแผ่นดินทองในสังคมร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง

- กนก แสนประเสริฐ. (2549). *ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2556). *คู่มือการปฏิบัติศาสนพิธีเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2521). *ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- _____. (2527). *ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2534). *วิชาการพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- _____. (2535). *วินัยบัญญัติในธรรมชั้นตรี*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- _____. (2538). *คู่มือการบริหารศึกษาคณะสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- _____. (2539). *หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพมหานคร: เอพีกราฟิคส์ไชน.
- _____. (2540). *คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2542). *ความหมายของวัด*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- _____. (2542). *คู่มือการบริหารจัดการวัดฉบับย่อ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2542). *หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบคำสั่งมหาเถรสมาคม*. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2525). *ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ภาค 1*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- _____. (2540). *คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2554). *ความรู้ศาสนาเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จเจ้า. (2514). *ประชุมนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2539). *จาริกบุญ-จาริกธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก.
- _____. (2540). *พระพุทธศาสนาในอาเซียน*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

- _____. (2540). พระพุทธศาสนาในเอเชีย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- _____. (2543). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2544). นิติศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.
- _____. (2545). ภัยในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2537). ธรรมานุชีวิต. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2543). รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี). (2546). การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในธรรมปริทัศน์ 46. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2461). “เครื่องหมายแห่งไตรรงค์” ในหนังสือดุสิตเสมา ฉบับพิเศษ. (ม.ป.ท.)
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.